

és szociális ember új típus, amely közösséget tud alkotni a nép minden rétegével. Maga igénytelen, másokon mindig tud segíteni és semmiféle értékes munkát nem tart beszennyezőnek.

A végzett tanulók egyesületeiben sok mindent meg lehetne valósítani abból az ideálból, hogy az ifjúság személyes tapasztalatok alapján ismerje meg a magyar földet és népet, valamint, hogy a város és falu ifjúsága egymást megismerje és a nemzeti öntudat közösségében olvadjon össze. Csekély anyagi eszközökkel meg lehet szervezni fővárosi ifjak táborozásait vidéken és vidékiekét a fővárosban. A cél ismét csak a nemzeti öntudat felkeltésének és fokozásának alapja: a honismeret.

A nemzeti öntudat nevelése nem teljes; ha nem terjed ki hatásában a szülőkre is, nemcsak az iskolán keresztül, hanem közvetlenül is. Szülői értekezleteket és a szülőkkel való mindennemű érintkezést, ünnepélyeket stb. fel kell használnunk. Az iskola érvényesítse nemzeti irányban egész befolyását a szülőkre. Végül is a gyermek csak 5 órát tölt a napnak 24 órájából az iskolában. Az otthon kapott nevelés tehát igen hathatósan támogathatja, vagy közömbösítheti azt a nevelő munkát, amit a nemzeti öntudat érdekében az iskola végez.

Végre pedig figyelembe kell vennünk, hogy a jó nevelő önmagán kezdi a nevelést. A tanárnak először is önmagában kell megvalósítania a nemzeti és szociális ember eszményképét. A személyes érték és példa a leghatékonyabb nevelőeszköz, ha ellenben nincs meg, akkor a nevelői buzgóság hiábavaló, sőt ront, mert célzatosság és álszenteskedés árad belőle. A tanár önkéntelenül átülteti tanítványai lelkébe azt, amit a saját lelkében hordoz, — de csakis azt! A tanároknak elsősorban maguknak kell megszerezniök, nemcsak könyvekből, hanem személyes tapasztalatok útján az egész magyar lélek, nép és föld ismeretét. Ezenfelül bele kell kapcsolódnioak a nép felemelése érdekében végzett szociális munkába. Csak így lehetnek a nemzeti öntudat jó nevelői.

Noszlopi László dr.

Irodalomtörténeti események grafikus ábrázolása.

(Második közlemény)

Első közleményünkben (Cselekvés Iskolája IV. évf. 7—8. szám) az irodalomtörténeti események időbeli grafikus ábrázolásával foglalkoztunk, — a térbeli változásokat csak mint az időbeli változások függvényét ábráztuk. A teljesség kedvéért fog-

lalkoznunk kell a grafikus ábrázolás azon módjával is, amikor az irodalomtörténeti eseményeket térbelileg ábrázoljuk és az időbeli változásokat, mint a térbeli változások függvényét ábrázoljuk.

1. A térkép az irodalomtörténeti oktatás szolgálatában.

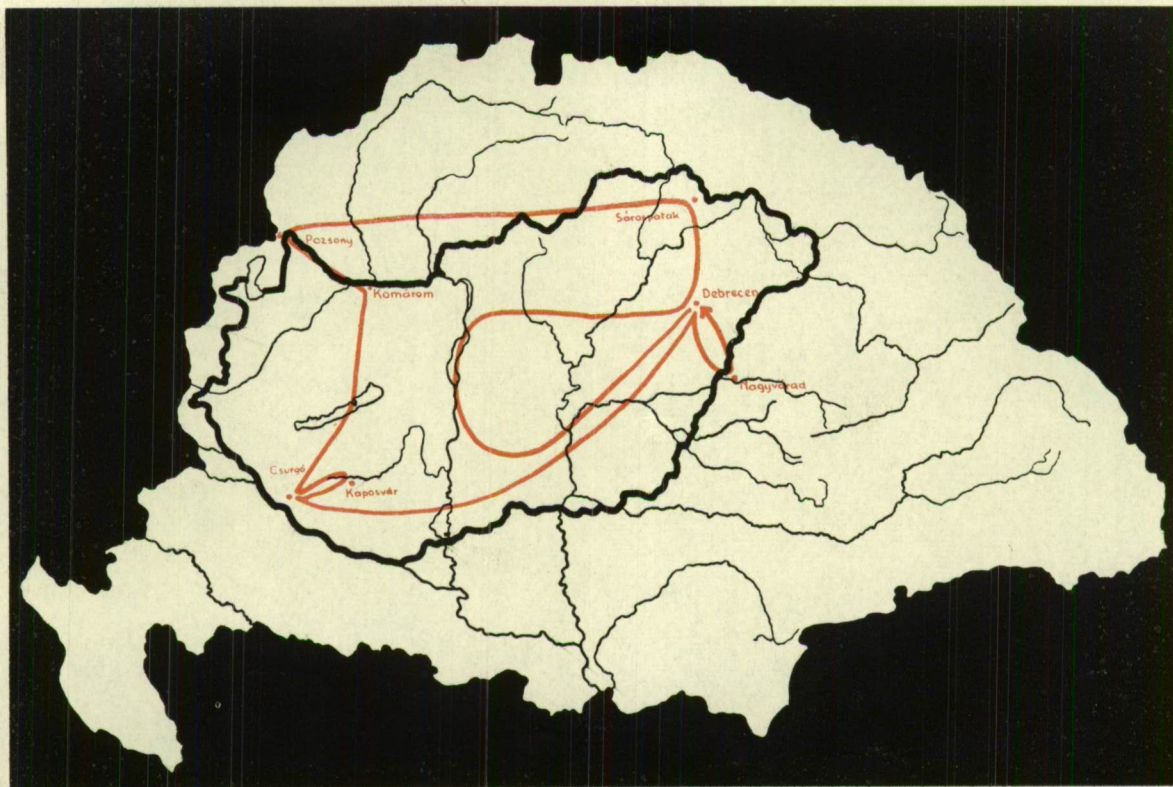
Az irodalomtörténeti események térbeli szemléltetésére a dolog természeténél fogva a *térkép* szolgál. A grafikus ábrázolásnak ez a módja így két olyan tantárgy között teremt kapcsolatot (az irodalomtörténet és a földrajz között), amelyek között a múltban és a gyakorlatban kapcsolat alig volt és alig van.

A középiskolai irodalomtörténetek közül *Pintér* Jenő közzölt tudomásunk szerint, elsőnek térképet. Ez a térkép, Magyarország térképe, a századvégi írók születési helyét ábrázolja. *Pintér* Jenő elgondolását bővítette ki *Gál* János, a polgáriiskolai tanárnépző főiskola tanára, aki tanítványai közreműködésével készített el egy nagyméretű térképet, amely mintegy 500 magyar író születési helyét ábrázolja. Mindkét térkép elsősorban statisztikai célt szolgál: annak ábrázolását, hogy az ország melyik vidéke hány író szolgáltatót az irodalomtörténetnek, — tehát már elgondolásában sem szándékolta az irodalomtörténeti eseményeket dinamikus változásaikban grafikusán ábrázolni.

Kétségtelen, hogy térkép segítségével az irodalomtörténet sok sztatikus jelensége sikerrel és áttekinthetően ábrázolható. Így pl. egyes iskolák térképen szokták feldolgozni a magyarországi folyóiratok, újságok megjelenési helyét. A gyermek azonban (már azért is, mert testileg, de lelkiileg is fokozottan asztatikus embertípus, mint a felnőtt), fokozottabban dinamikus beállítottsággal rendelkezik, mint a felnőtt. Számára tehát elsősorban azok a grafikus ábrázolások jelentenek élményt, amelyek nem *sztatikus* jelenségeket, hanem *dinamikus* változásokat szemléltetnek. Így az irodalomtörténeti események grafikus ábrázolását elsősorban az írók élete folyásának ábrázolására használhatjuk fel eredményesen.

2. Írók életének térbeli grafikus ábrázolása.

A magyar írók legtöbbje a tehetség marsallbotja mellett a nyugtalanság vándorbotját (sőt nem egy esetben a nyomor koldúsbotját) is őtt hordozza tarsolyában. Ez a tény automatikusan rávezet bennünket arra, hogy az egyes magyar írók életét egy-egy térképen szemléltessük. A térkép az illető író életének főbb állomáshelyeit tünteti fel. Egymásutánjukat piros vonal jelzi, amely kronológikus sorrendben köti össze az egyes állomásokat. (A mellékletben bemutatott térkép Csokonai Vitéz Mihály életét ábrázolja). Honnan vegyünk azonban időt ennek a 80—100 térképnek a megrajzolására, amikor a heti óraszám a tankönyv

Csokonai Vitéz Mihály élete

Rajzolta Németh István

anyagának alapos feldolgozására is alig elegendő.

A legegyszerűbb, de szerintünk nem a legjobb megoldás, egy irodalomtörténeti térképatlasz nyomdai úton való elkészítése volna, amely 80—100 kisméretű térképen az egyes írók életrajzát dolgozná fel. Ezt a megoldást azért nem tartjuk jónak, mert a tapasztalás azt mutatja, hogy azok a szemléltetési eszközök a leghatásosabbak, amelyekhez a tanuló aktivitásának személyes élménye kapcsolódik, amelyeknek elkészítésében a tanulónak magának is része van. (Amikor a tanuló pipát rajzol Julius Caesar szájába, vagy bajuszt fest Athéne Pallasnak, egyúttal láthatóan, de tudattalanul tiltakozik olyan szemléltetési eszközök ellen, „amelyekkel semmit sem lehet csinálni“). Éppen ezért nem tartjuk jó megoldásnak a térképatlasznak nyomdai úton való elkészítését. Egyszerű és olcsó megoldásnak bizonyult, ha minden tanulóval kartonból kivágatjuk Magyarország térképének sablonját és ennek segítségével rajzoltatjuk be a tanuló házidolgozati füzetébe, annak megfelelő helyére, Magyarország térképének körvonalait. A szóbanforgó íróval kapcsolatos földrajzi helyeket aztán tintával rajzoltatjuk be a térkép megfelelő helyére. (Ezt a megoldást, tudomásunk szerint, első ízben *Forgách Géza* miskolci felsőkereskedelmi iskolai tanár alkalmazta.) Szabatosabb megoldás az, amely Németország majdnem minden iskolájában használatos: minden osztálynak rendelkezésére áll egy gumibélyegző, amelynek lenyomata az ország hegy- és vízrendszerét ábrázolja. A tanulók ezt a bélyegzőt nyomják be füzetük megfelelő helyére. A legjobb és tapasztalataink szerint egyúttal a legolcsóbb megoldás, ha a szükséges kisméretű vaktérképeket nyomdai úton készítettjük el (egyik oldalán gumirozott papirosra), — a tanulók ezeket a térképeket beragasztatják füzetük megfelelő helyére és a szükséges helyneveket a térkép megfelelő helyére rávezetik. A gyakorlatban célszerűnek mutatkozott, ha a füzet két szembenálló oldalára íratjuk be az időbeli és a térbeli grafikus ábrát. A nyitott füzet baloldalára így az az irodalomtörténeti vázlat kerül, amelyet első közleményünkben ismertettünk, — jobboldalára pedig az azt kiegészítő térkép.

Kívánatos volna ezenkívül egy nagyobb méretű kézitérképnek nyomdai úton való elkészítése is, amelyen *minden*, az irodalomtörténeti oktatással kapcsolatos helynév megtalálható, hogy a tanulók ennek segítségével maguk határozhassák meg az egyes írók életét ábrázoló vaktérképen a szükséges helynevek helyét.

Szükségünk van ezenkívül falitérképre is, amely az egész osztály számára szemléltetési eszköz. Tapasztalataink szerint itt is hatásosabbnak bizonyult az olyan térkép, amelyet a tanulók közös munkával maguk készítenek el, amelyhez tehát saját aktivitásuk emléke tapad, mint a készen kapott térkép. Mivel azon-

ban bajos volna minden író számára külön nagyméretű térképet rajzoltatni, más megoldást választottunk. Elkészítettünk egy kb. 80×100 cm. nagyságú térképet vacuum-lemezből (lombfűrészdeszkából). Ezt deformálódás ellen keményfageretbe foglaltattuk. A térkép az év elején, használatbavételkor, csak a vízrajzi vázlatot, valamint Nagymagyarország és Csonkagyarország határait tünteti fel. Ha tanítás közben előfordul egy-egy helynév, úgy annak helyét meghatározhatjuk a térképen és itt a lemezbe megfelelő nagyságú fúróval lyukat fúratunk. A lyukon egy olyan zárókapcsot dugunk keresztül, amilyen a „Minta érték-nélkül”-küldemények lezárására használatos. A kapcsot a térkép hátán visszahajlítjuk és így rögzítjük. A helynevet így egy kis kerek rézgomb, a zárókapocs feje, jelöli meg. A helymeghatározást és a kapcsok elhelyezését az esetről-esetre kijelölt tanulók a tízperces szünetben végzik el. Ha most az író életét, a helynevek egymásutánját akarjuk a térképen feltüntetni, akkor színes fonalat hurkolunk az első helynevet ábrázoló kapocsfejre és a fonál segítségével összekötjük az illető író életének egyes állomáshelyeit. A térképen zegzugos formában végigfutó vonal egy, az író életét térbelileg, grafikusán ábrázolja. Ha új írókat mutatunk be, a fonalat eltávolítjuk és a szóbanforgó új íróknak megfelelő helyneveket kötjük össze vele. A térkép tehát állandó, — a rajta lévő helynevek száma azonban a tanév folyamán egyre nő, — a térkép viszont mindig csak annak az íróknak az életét szemlélteti, akiről éppen szó van. Ismétlés alkalmával a tanulók felelet közben pálcával mutogatják a térképen a helyneveket, vagy, ha csak egy-két író az ismétlés napi anyaga, úgy felelet közben színes fonál segítségével megszerkesztik az író életének térbeli grafikus ábráját.

3. Irodalomtörténeti olvasmányok helyneveinek és cselekményének grafikus ábrázolása.

Alárendeltebb jelentőségű, de szintén igen hatásos szemléltetési eszközt kapunk, ha hasonló eljárással elkészítettjük egyes irodalmi alkotások cselekményének színhelyét ábrázoló térképet. Egyrészünk (mondák, regék) csak egy helynév ábrázolását teszi szükségessé. Ebben az esetben tehát egy egészen kisméretű térkép is megfelel. Más műveknél (történeti regények, pl. a Rajongók) egy-egy vidék részletes térképének elkészítése válik szükségessé. Itt már nem lehet előre lerögzített sablónok szerint dolgozni. Minden egyes irodalmi alkotás más-más szemléltetési módot kíván meg. Itt tág tere nyílik nemcsak a tanár ötletességének, hanem az egyes tanulók öntevékenységének is. A vizuális fantáziával, vonalmemóriával és egyúttal absztraháló képességgel is rendelkező tanuló képességeit ki tudja élni, az önkifejtés élvezetét fogja magának megszerezni, ha rávezetjük, rászabadítjuk a grafikus szemléltetésének ezen módjára. Ugyan-

akkor kőpadra vonjuk az olyan tanulót, akinek vizuális fantáziája nincs, vonalmemóriával, absztraháló képességgel nem rendelkezik és akitől — ha törik, ha szakad, — megköveteljük, még büntetések árán is, pl. egy csata leírásának „öntevékeny” grafikus ábrázolását.

Mint minden pedagógiai gondolatnál, mint minden didaktikai fogásnál, az irodalomtörténeti események grafikus ábrázolásánál is arra kell a tanárnak gondolnia, hogy egy pedagógiai gondolatnak, egy didaktikai fogásnak sincs önmagában értéke, hanem mindegyik csak annyit ér, amennyit tanítványainknak használ. Ha a tanár arra gondol, aminthogy mindig arra kellene gondolnia, hogy munkájának célja nem egy bizonyos mennyiségű ismeretanyagnak minél szabatosabban való elsajátíttatása, de nem is saját egyéniségének tanítványaiban való multiplikálása, hanem tanítványai adottságainak tudatosítása, ezen adottságok kifejtésének megkönnyítése, akkor bizonyára meg fogja találni azt a helyes és a tanulók egyéniségéhez szabott mértéket is, amellyel az irodalomtörténeti események grafikus ábrázolása útján tanítványait szolgálni tudja.

Házy Albert dr.